

Lähde: Syrjälä, L. 2001. Tarinat ja elämäkerrat tutkimuksessa. Teoksessa. Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. PS:-kustannus, Jyväskylä, 203-217

Leena Syrjälä **Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa**

Aluksi

Elämä kaikessa merkillisyydessään on kiehtonut ja kiehtoo ihmisiä, monien eri alojen tutkijoitakin. Elämäkertoja on koottu ja käytetty tutkimusaineistoina jo kauan, erityisesti historiassa, sosiologiassa, antropologiassa, kansanperinteen ja eri uskontojen tutkimuksissa, mutta myös psykologiassa ja kirjallisuudentutkimuksessa. Elämän ihmettely ja sen käsittämättömyys on synnyttänyt unohtumattomia taideteoksia ja tavallisten ihmisten pöytälaatikoihin jääviä kirjoitelmia.

Tällä hetkellä innostus elämäntarinoiden ja muiden kertomusten käyttöön eri tieteenalojen tutkimuksessa on voimistunut niin että voidaan puhua, narratiivisesta tai jopa elämäkerrallisesta käänteestä sosiaalitieteissä. Tätä suuntausta on luonnehdittu sellaiseksi tietämisen kulttuurin muutokseksi, joka ei vaikuta vain eri tieteenalojen suuntautumiseen vaan myös niiden välisiin suhteisiin. Kyseessä on paradigman vaihtuminen, jota on kuvattu subjektiiviseksi tai kulttuuriseksi käänteeksi, jossa henkilökohtaiset tai sosiaaliset merkitykset saavat entistä huomattavamman aseman toiminnan perustana. (Chamberlayne et. al. 2000, 20) Tämä näkyy siinä, että tarinoista ja elämäkerroista, niiden kirjoittamisesta ja kokoamisesta keskustellaan vilkkaasti sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Alueelta julkaistaan aikakauslehtiä, metodisista kirjallisuutta, järjestetään symposiumeja ja konferensseja ja käydään verkkokeskusteluja.

Elämäntarinan tai erilaisten omaa elämää kuvaavien tarinoiden kertominen tai kirjoittaminen on yleistymässä myös muuna sosiaalisena toimintana, kirjoittajakursseilla, muisteluryhmissä, sukututkimuksessa ja terapiassa. Suomessa on Kärämäelle perustettu pari vuotta sitten Suomen elämäntarina- ja kansataideakatemia, jonka järjestämille kursseille on osallistunut useita kymmeniä ihmisiä. Suomen kansanrunouden arkisto järjestää vuosittain useita elämäkertojen keruukilpailuja, joiden teemat ovat vaihdelleet naisten elämän satasärmäisyydestä taiteentekijöiden ja kokijöiden (ks. Eskola & Laaksonen 1998) sekä eri ammattiryhmien tarinoihin. Ilmiö on yleismaailmallinen, samantapaista toimintaa löytyy esimerkiksi muista pohjoismaista, Englannista ja Japanista (Sheridan 2000). Ihmiset haluavat jättää jonkinlaisen jäljen itsestään läheisilleen, muille kiinnostuneille tai pöytälaatikkoon. Samalla kun elämäntarinan kirjoittaminen on löytöretki elettyyn elämään, siihen kuuluu myös aavistus tulevasta.

Elämäkerrallisen lähestymistavan taustana on näkemys elämän ja identiteettien rakentumisesta tarinoina. Eri tieteissä elämäkerrallisen lähestymistavan taustana olevat näkemykset ja koulukunnat vaihtelevat, mutta yhteistä on kiinnostus yksittäisen ihmisen ainutkertaisesta tavasta kokea, ajatella ja toimia. Ihmisen kokemuksia voidaan pitää tarinoina, joita ihmiset elävät ja joita he kertoessaan muotoilevat uudelleen (Clandinin & Connelly 1994). Ihmisen koko elämän ja hänen itsensä katsotaankin rakentuvan tarinoiden kertomisen kautta. Ihmisen pohtiessa omaa elämäänsä, hän kertoo itselleen ja muille eri tilanteissa erilaisia tarinoita, jotka puolestaan voivat avata uusia näkökulmia tai kätkeä entisiä. Samalla ihminen alkaa elää tarinansa mukaan. Voidaan ajatella jopa, että ihminen on kertomuksensa (Ihanus 1999). Oman elämän pohdinta, reflektio on ihmisen perustavanlaatuinen ominaisuus. Se on samalla kerrontaa, jonka avulla ihminen rakentaa minuuttaan. Siten tarinoiden kertominen on ennen kaikkea persoonallisen ja ammatillisen kasvun väline, mutta samalla se on myös tutkimusmetodi.

Elämäntarinoiden paluu tutkimusaineistoiksi

Tutkimuksessa elämäkertoja ja muita tarinoita on vuoroin arvostettu, vuoroin halveksittu. Siten nykyistä kiinnostusta elämäkertoihin ja omaelämäkertoihin voi pitää pikemminkin paluuna kuin käänteenä. Nykyisen elämäkertatutkimuksen juuria löytyy eri tieteistä eri vuosikymmeniltä. Sosiologiassa Chicagon koulukunnan sosiologit ja antropologit käyttivät elämäkertoja 1920- ja 1930-luvuilla yhdessä muiden laadullisten ja humanististen tutkimusmetodien kanssa. Keskeisenä uranuurtajana voidaan myös pitää samoihin aikoihin toiminutta huomattavaa puolalaista sosiologia, Florian Znanieckia, jonka ansiosta elämäkertatutkimuksella on kyseisessä maassa pitkä perinne.

Tämän jälkeen sosiologinen elämäntarinoihin perustunut tutkimus romahti yhtä nopeasti kuin se oli syntynyt, kunnes ranskalainen Bertaux muutamia vuosikymmeniä myöhemmin alkoi epäillä positivismia ja ihmetellä, mitä hän ja hänen kollegansa todella tiesivät yhteiskunnan elämästä. Samalla hän alkoi koota elämäntarinoita lähinnä Oscar Lewisin Sanhezin lapsia koskevan teoksen ja C.W: Millsin ajatusten innoittamana. Vähitellen Bertaux vakuuttui, ettei kyseessä ole vain uusi empiirinen metodi vaan koko sosiologisen lähestymistavan määrittely uudelleen (Bertaux 1981, 30-31). Myöhemmin Denzin (1989) on kehitellyt elämäkerrallisia kokemuksia koskevien tarinoiden tutkimisen viitekehykseksi tulkinnallista interaktionismia, jossa yhdistyvät monet eri teoreettiset ja metodiset näkökulmat. Olennaista on nostaa esiin tutkittavien ääni, heidän tunteensa toimintansa ja kokemuksensa tarkastellen erityisesti elämän käännekohtia, jotka voivat muuttaa radikaalisti niitä merkityksiä, joita ihmiset antavat itselleen ja omille kokemuksilleen.

Sosiologista elämäkertatutkimusperinnettä yhdistää ajatus, että tarinat ilmaisevat kertojan yksilöllisen merkityksen ja toimivat mielen ilmaisijoina. Kertoessa yksilölliset kokemukset ja tapahtumat tuotetaan sosiaalisesti ymmärrettäviksi. Suomalaisessa sosiologiassa uranuurtajana on toiminut J. P. Roos, joka on nostanut elämäntarinat esiin jo varsin varhain. Elämäkerrallinen lähestymistapa onkin maassamme saanut hyväksyttävän aseman lähes kaikissa ihmistieteissä. Roosin tutkimukset ovat edenneet suomalaisten elämäntavasta, miesten elämään ja elämänpolitiikkaan (Roos & Hoikkala 1998). Sittenmin omaelämäkertoja on käytetty runsaasti nais- ja nuorisotutkimuksessa, ikääntyvien tutkimuksessa sekä erilaisten vähemmistöjen elämää kuvattaessa (Arminen 1997, Jokinen 1997, Järvelä 1996, Nykyri 1998, Pohjola 1999, Saarenheimo 1997, Vilkkonen 1997).

Antropologian kenttätöissä elämäkertojen kokoamisesta on kehitelty suorastaan oma taiteensa, josta saa havainnollisen kuvan alan klassikoksi luettavasta Langnessin (1965) teoksesta. Antropologina alalla elämäntarinat ovat jatkuvasti kuuluneet kokeneen tutkijan työkaluihin, mikä näkyy hyvin myös suomalaisessa uskontotieteessä esimerkiksi runonlaulaja Marina Takalon elämää koskevassa tutkimuksessa (Pentikäinen 1971).

Kirjallisuudentutkimuksessa omaelämäkerran käsitettä on käytetty jo pari sataa vuotta. Sitä voidaan perustellusti pitää eurooppalaisena keksintönä, Philippe Lejeune, jota voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä omaelämäkertojen tukijoista ja tavallisten ihmisten elämäkertojen puolestapuhujana, väittää omaelämäkerrallisen projektin lähteneen liikkeelle Rousseau'n tunnustuksista (Roos 2000). Hän antoi asialle nimen ja tavan, jolla elämästä piti kirjoittaa. Olennaista Rousseau'n mielestä oli, että elämästä piti kertoa totuus. Omaelämäkertoissa kirjoittaja

yrittää luoda uudelleen elämänsä käyttäen apunaan muistia ja tutkimuksen, lähinnä historiankirjoituksen keinoja.

Omaelämäkertojen kirjoittajat ovat usein tunnettuja taiteen, tieteen tai muun yhteiskuntaelämän alalla, mutta myös tavalliset ihmiset ovat aina kirjoittaneet elämästään. Tällaisissa spesifeissä omaelämäkerroissa on kuitenkin oltava jotain sellaista universaalia, josta lukijat voivat tunnistaa itsensä. Muuten ne eivät herätä muiden kuin kaikkein läheisimpien ihmisten kiinnostusta (Mazzarella 1997, Roos 2000). Kirjallisuuden lajina omaelämäkerrat ovat olleet tutkimuksen kohteena erityisesti viimeisten vuosikymmenten aikana. Ne herättävät myös kriittistä keskustelua, niiden vastustajista osa ei usko niiden totuuteen, osa puolestaan uskoo kirjallisuuteen eikä pidä niitä taiteellisesti merkittävinä (Lejeune 2000)

Historian tutkimuksessa elämäkerrat ovat perinteisesti olleet kuuluisien miesten elämän kuvaamista, jonka avulla on pyritty valaisemaan mennyttä aikaa. Edellä kuvatun muiden tieteiden alueella tapahtuneen elämäkerrallisen käänteen kanssa samanaikaisesti myös historian tutkimuksessa alkoi kehittyä suullinen historian kirjoittaminen (oral history). Lähestymistapa syntyyn vaikutti yksinkertaisesti se, ettei kirjoitustaidottomia yhteisöjä voinut tutkia muulla tavoin. Samoin lähimenneisyyttä tutkiva historioitsija joutui käyttämään haastattelua, koska muuta dokumenttiaineistoa ei ollut riittävästi tarjolla.

Suullisesta historiankirjoittamisesta alkoi kehittyä oma kansanliike, kun tutkijat halusivat saada tiettyjen ihmisten ja ihmisryhmien äänen kuuluville. Kyseessä olivat usein vähemmistöt tai jossain mielessä sorretut ryhmät, jotka eivät esiinny vallitsevassa historiankirjoituksessa. Suullinen historia voimistui 1980-luvulla, jolloin siitä tuli myös emansipaation väline. Tältä pohjalta eri maissa syntyi paikallisia ryhmiä, esimerkiksi työläiskirjoittajista, jotka harrastivat yhteisökirjoittamista ja historiaa. Löytyi myös tutkijoita, jotka auttoivat eri yhteisöjä oman historiansa luomisessa. Taustalla on näkemys siitä, että suullisella historiankirjoittamisella voidaan löytää erilaisia tapoja tietää ja synnyttää uutta tietoa, jota voidaan soveltaa vaikuttaessa sosiaaliseen muutokseen (Thompson 1981, ks. myös Ollila 1999). Elämäkerrallinen käänne tulee näkyviin myös suomalaisessa historian tutkimuksessa (esim. Rahikainen 1996).

Psykologiassa, jossa persoonallisten dokumenttien käyttö vaikuttaisi varsin luontevalta, erilaiset kertomukset ja elämäntarinat ovat nousseet tutkimusaineistoiksi vasta aivan viime vuosina. Tosin psykologian historia osoittaa, että psykologit ovat toki tutkineet kertomuksia aikaisemminkin. Freud, eräät individuaalipsykologit (esim. Allport) ja elämäntaripsykologit (Levinson, Erikson) ovat olleet kiinnostuneita siitä, mitä ihmiset kertovat elämästään ja mitä tarinat kertovat ihmisten elämästä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana kognitiivisesti suuntautuneet tutkijat ovat psykologiassa alkaneet etsiä vaihtoehtoa perinteiselle paradigmalle. Tämä näkyy erityisesti Brunerin kirjoituksissa, joissa hän 1980-luvun alusta alkaen rakentaa uutta kulttuurisesti suuntautunutta psykologiaa. Siinä tutkimuskohteena ovat ihmisten kertomukset (Ihanus 1999, Lipponen 1999).

Tutkimustensa pohjalta Bruner (1986) näkee ihmisen ajattelun ja tietämisen luonteeltaan joko paradigmaattisena tai narratiivisena. Tieteessä yleisesti käytetty tapa on erilainen inhimillisen ymmärryksen muoto kuin kertomus. Jakoa näiden kahden tietämisen tavan välillä voidaan kuvata monin eri tavoin. Edelliselle ovat esim. tyypillisiä muodolliset selitykset ja kuvaukset, käsitteellistäminen, luokittelu, lainalaisuuksien etsintä, pyrkimys objektiivisuuteen ja totuuteen. Sen sijaan jälkimmäisessä tietämisen tavassa korostuu mahdollisuus ymmärtää maailmaa eri tavoin, vähitellen kehkeytyvänä ja juonellisena tarinana, jossa etsitään yhteyttä tapahtumien välille. Pyrkimyksenä on elämäntarkaisuus ja vahva todentuntu, joka testataan ihmisten välisessä

arkielämän vuorovaikutuksessa. Kertomusten avulla kokemukset ja tapahtumat voidaan tehdä ymmärrettäviksi, muistettaviksi ja toisten kanssa jaettaviksi. Ihmisen kertomukset keräytyvät tavallisesti oman minän ympärille muodostaen enemmän tai vähemmän yhtenäisen kokonaisuuden elämäntarinan. Kertomusten avulla ihminen tavoittelee elämäänsä eheyttä, pysyvyyttä ja mielekkyyttä (Ihanus 1999).

Tarinat ja elämäkerrat opettajatutkimuksessa ja opettajankoulutuksessa

Kasvatus, kokemus ja elämä kietoutuvat toisiinsa Deweyn ajattelussa, johon narratiivisessa tutkimuksessa (narrative inquiry) usein viitataan. Kasvatuksen tutkimus on pohjimmiltaan kokemusten tutkimista, joka puolestaan on koko elämän ja sitä kuvaavien epifanioiden, rituaalien ja rutiinien, metaforien ja jokapäiväisen toiminnan tutkimista. Kokemus sitoutuu aikaan ja tarinan muotoon. Kokemus siis muotoutuu tarinoista, joita ihmiset elävät. (Clandinin & Connelly 1994).Tarinat ovat ajattelun, tietämisen ja kulttuurisen ymmärtämisen perusväline. Kasvatus, opettaminen ja oppiminen voidaan nähdä yksilöllisten ja yhteisöllisten tarinoiden konstruointina ja uudelleenkonstruointina. Koulut, luokat ja opettajanhuoneet ovat täynnä tarinoita ja niiden erilaisia kohtaamisia. Tarinat ovat toisaalta opettajien persoonallisen ja ammatillisen kasvun, toisaalta opettajatutkimuksen keskeisin väline.

Siten tarinoiden tutkiminen on luonnollisin tapa, jos tutkija on kiinnostunut opettajista ja heidän tavastaan ymmärtää ja toteuttaa työtään. Narratiivisuus sisältää myös ajatuksen yksittäisten kokemusten ja koko elämän välisestä yhteydestä. Opettajien tieto, ajattelu ja toiminta on persoonallista ja sitä on tutkittava laajemmasta identiteetistä ja koko elämän näkökulmasta. Toisaalta tarinat kasvattavat sekä itseä että toisia, uusia opettajia ja nuoria tutkijoita. Ne ovat paloja kirjoittajan omaelämäkerrasta, niin kuin tämä tekstikin. Seuraavana havainnollistan oman tarinani kautta elämäkertojen käyttöä opettajatutkimuksessa ja opettajankoulutuksessa.

Väitöskirjaa tehdessäni 70-luvun puolivälissä kokosin opettajien ja oppilaiden kokemuksia ns. luokattoman lukion uudistuksesta. Opin tuntemaan monia työnsä kehittämisestä syvästi innostuneita opettajia ja jaoin muutokseen liittyviä kokemuksia heidän kanssaan. Väitöskirjassani en kuitenkaan pystynyt tuomaan esiin oikeastaan mitään tästä kokemusten kirjosta. Kuva uudistuksesta haalistui ja himmeni mitäänsanomattomiksi numeroiksi. Olin tekemisissä paljon myös uudistuksen "isän" rehtori Touko Voutilaisen kanssa, jonka persoonallinen tapa ajatella ja toimia rehtorina ja koulunuudistajana jäi mieleeni. Vasta myöhemmin 80-luvun puolivälissä soitin Toukolle ja kysyin, suostuisiko hän yhteistyöhön tutkimuksen merkeissä. Olin opettaessani tutkimusmetodeja käyttänyt häntä niin usein esimerkkinä kohteesta, josta voisi tehdä tapaustutkimuksen, että viimein rohkaistu ajattelemaan, että miksi en todella tekisi itse tällaista tutkimusta (Syrjälä 1990). Ajattelin Smithin ym.(1986) tavoin, että koulun uudistaminen etenee yksittäisten ihmisten, heidän ajattelunsa ja toimintansa kautta. Ymmärtääksemme muutosta koulussa sitä on tutkittava yksittäisen ihmisen elämän kokonaisuuden kautta.

Samanaikaisesti aloitin opiskelijaprojektin, jossa tulevat opettajat tekivät elämäkertatutkimusta. Tutkittaviksi opiskelijat valitsivat itselleen merkittäviä opettajia tai taiteilijaopettajia. He kokivat, että elämäkerrallinen lähestymistapa avasi uusia näkökulmia tulevaan työhön ja rakensi heitä itseään opettajina ja ihmisinä (Syrjälä ym. 1996). Tutkimusmenetelmänä käytimme avointa keskustelunomaista haastattelua, jota Toukon kohdalla täydennettiin laajalla dokumenttiaineistolla sekä läheisten ystävien ja työtovereiden sekä kouluhallinnon ihmisten haastatteluilla.

Pyrkimyksenäni oli kokoamalla monipuolinen ja laaja aineisto saada uskottavampi ja totuudenmukaisempi kuva Voutilaisen kokemuksista ja elämästä.

Elämäkerrallinen näkökulma jäi elämään erityisesti opiskelijatöissä ja vähitellen muotoutui ajatus koota yhdessä laaja omaelämäkerta-aineisto, erityisesti pohjoisen opettajista. Yhdeksänkymmentä luvun lopussa alkaneen projektiin "Opettajana muutoksessa. Narratiivis - biografinen tutkimus opettajien työstä ja elämästä" keskeisenä tavoitteena on pyrkiä ymmärtämään ja tukemaan opettajana olemista ja kasvamista kulttuurisessa ja historiallisessa yhteydessään. Kutsuimme lehdissä julkaistujen ilmoitusten ja kirjeiden välityksellä opettajia kertomaan meille elämästään. Mukaan tuli myös eri puolilla Suomea asuneiden ja elämäntyönsä tehneiden opettajien kertomuksia. Aineistoa kootessamme olemme käyttäneet hyväksi myös valmiita elämäkertakirjoituskilpailujen tuloksena muodostuneita arkistoituja kertomuksia sekä haastatteluja, joita tulevat opettajat ovat tehneet osana opintojaan. Haastattelu eteni kunkin opettajan kohdalla avoimemmin kuin aikaisemmissa tutkimuksissa.

Ensimmäisellä kerralla tutkittavien annettiin kertoa varsin vapaasti omasta elämästään ja työstään. Toisella kerralla tarkennettiin edellistä haastattelua kohdistaen huomio erityisesti merkittäviin vaiheisiin ja ihmisiin, ts. elämän käännekohtiin. Pyrkimyksenä on ollut tutkia opettajien persoonallista, praktista tietoa, jonka ajatellaan olevan menneistä kokemuksista, nykyisestä ajattelusta ja tulevaisuutta koskevista odotuksista muotoutuva kokonaisuus. Sen lisäksi tavoitteena on kuvata moraalisia ääniä opettajan työssä ja tarkastella pohjoisuuden ja yleisemminkin kulttuurisen kontekstin merkitystä opettajien kertomuksissa.

Tutkimusprojektiimme on tällä hetkellä koottu yli 100 opettajien kirjoittamaa tai kertomaa elämäntarinaa, jotka kuvaavat opettajan työn iloja ja ongelmia, oksakohtia ja voimanlähteitä monin eri äänensävyin. Monet ovat lähettäneet mukaan myös otteita päiväkirjoistaan, valokuvia ja muuta dokumenttiaineistoa. Koottua aineistoa käytämme useissa eri osatutkimuksissa, joissa tutkijoilla on erilaisia linssejä, teoreettisia lähtökohtia, jotka määrittävät tarinoiden tulkintaa ja sijoittamista erilaisiin kehyksiin. Tarinoiden tulkinnassa on kokeiltu sekä tarinoiden analyysia teemoittain, tarkasteltu tarinaa kerrontana ja eri tarinatyyppinä. Lisäksi on eritelty elämänkulun keskeisiä prosesseja tarinoissa. Tarinoiden analyysista on edetty kohti tarinallista analyysia (Polkinghorne 1995), jossa tarinoiden pohjalta on muodostettu yhdistettyjä ideaalitarinoita tai uusia näkökulmia synnyttäviä vaihtoehtoisia tarinoita. Kiinnostavia raportointivaihtoehtoja ovat erilaiset kokeilevan kirjoittamisen muodot (ks.Richardson 1994). Näistä Heikkinen (2000) on soveltanut väitöskirjassaan perinteisen tieteellisen raportoinnin rinnalla fiktiivistä novelleina tapahtuvaa kirjoittamista. Heikkisen tutkimuksessa kohteena on juuri elämäkerrallisen lähestymistavan kehittäminen opettajankoulutuksessa.

Oleennaista projektissa on, että tarinoiden kertojat, opettajat, osallistuvat tutkimuksen eri vaiheisiin tekijöinä, kanssatutkijoina eivätkä vain kohteina. Opettajien yksilöllisenkin äänen esiintuominen edellyttää yhteistyötä. Korostamme jaettua subjektiviteettia, jolloin yksittäisen opettajan kerrontakin on itse asiassa aina moniäänistä puhetta (Gudmundsdottir 2000), jossa kuuluu opettajan työn koko yhteiskunnallis-historiallinen konteksti. Tutkimusraportissa tarinat ovat puolestaan tutkijan tulkintaa, tarinoiden kohtaamista. Tutkija subjektina on läsnä, mikä näkyy parhaimmillaan tarinana, joka on kirjoitettu niin, että se puhuttelee lukijaa tai kuulijaa sen kautta, mitä hän on itse omassa elämässään kokenut. Tarinan kuvaama maailma, vaikka tapahtumia ei olisi sellaisenaan tapahtunutkaan, on todentuntuinen (Heikkinen 2000). Tutkijana ajatteluni on muuttunut huomattavasti siitä vaiheesta, jolloin keskustelin Toukon pyrkien löytämään totuuden ja ymmärtämään, miten muutokset koulussa olivat aikoinaan todella edenneet.

Tutkijat ja elämäkerturit ovat tavanneet toisiaan projektin aikana kahdessa seminaarissa, jakaneet kokemuksiaan sekä pohtineet omaa elämäänsä ja työtään toisten tarinoiden valossa. Samalla osallistujat ovat saaneet uusia aineksia tarinaansa, elämäänsä ja työhönsä opettajana, tutkijana ja opettajankouluttajana. Tämä uudelleen kertominen ja pohdinta voi puolestaan näkyä muutoksina kouluissa ja opettamisen arkikäytännöissä osallistujien rakentaessa omaa itseään ja elämäänsä.

Tutkimushankkeemme on elänyt ja sen painopisteet muotoutuvat koko ajan uudestaan. Tällä hetkellä kiinnostuksen kohteena on ollut kertomisen merkitys elämäkertureille ja tuleville opettajille. Elämäkerrallista lähestymistapaa on yhä enemmän kokeiltu osana opettajien koulutusta. Tällä hetkellä ajattelussamme heijastuu myös muussa elämäkertatutkimuksessa näkyvä painotus (esim. Sparkes & Silvennoinen 1999) mielen ja ruumiin yhteydestä. Kaikki tarinat ovat ruumiillistuneita ja sisältävät myös kulttuurisia kaikuja.

Lopuksi

Elämäkerrallisen lähestymistavan nousun tarkastelu eri tieteiden näkökulmasta tuo selkeästi esiin, että tarinoita ei voida tarkastella lopulta muuten kuin monitieteisestä näkökulmasta. Samalla havaitaan, että narratiivisessa tutkimuksessa on kyse nopeasti kehittyvästä ja eri suuntauksiin jakautuvasta alueesta, jossa tutkijat ovat alkaneet verkostoitua sekä Suomessa (esim. kertonet@uta.fi) että Euroopassa (ks. Chamberlayne et al 2000, 11). Tutkijat pyrkivät yhteisten keskustelujen avulla vaihtamaan nykyisiä näkemyksiään ja etsimään uusia avauksia, jotka voisivat viedä eteenpäin elämäkertaliikettä, sen teoriaa, metodeja ja keskeisiä sovelluksia.

Tässä artikkelissa on käytetty samoin kuin muussakin narratiivisessa tutkimuksessa vaihdellen erilaisia käsitteitä ja teoreettisia rakennelmia. Aloitteleva tutkija, joka on kiinnostunut tarinoista ja elämäkertoista voikin joutua helposti umpikujaan erilaisten käsitteiden, monien eri teoreettisten suuntausten ja metodien valinnassa. Olennaista on kuitenkin käyttää valitsemiaan käsitteitä johdonmukaisesti ja suhteuttaa niiden määrittely lähestymistavan traditioon. Siksi tarkastelen lopuksi lyhyesti eri käsitteitä ja teoreettisia lähtökohtia lähinnä omalla tutkimusalueellani.

Narratiivisuus, tarinallisuus ja kertomuksellisuus ovat käsitteitä, joita tässä artikkelissa on käytetty synonyymisesti, samoin kuin esimerkiksi tekevät Heikkinen (2000) ja Hänninen (1999) uusissa väitöskirjoissaan. Eräät tutkijat näkevät ne osin toisistaan poikkeavina (esim. Sintonen 1999). Tarinallisuus hahmotetaan tässä artikkelissa yleiseksi metodiseksi viitekehyykseksi, jossa kohdistetaan huomio tarinoihin todellisuuden rakentajana ja välittäjänä. Tutkimuksellisesti kyseessä on lähestymistapa, jossa sovelletaan ja analysoidaan kertomuksia. Tällaiset kertomukset voivat olla elämäntarinoita, haastattelutekstejä, päiväkirjoja, kirjeitä, tutkijan kenttämuistiinpanoja tai arkielämän pikku viestejä ja muistiinpanoja. Ne ovat tekstejä, joissa on alku, loppu ja juoni. Clandinin ja Connelly (1994) pitävät keskeisinä narratiivisina termeinä ajallisuutta, näyttämöä, juonta, henkilöahmoa ja tutkijan/ kirjoittajan moniäänisyyttä. Aika, paikka ja juoni yhdessä muodostavat tarinan, jossa tietyt henkilöt elävät elämäänsä. Heidän tarinansa on kuitenkin monikerroksinen, siinä kuuluu koko kulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti ja tutkijan oman elämän monet eri minuudet.

Elämäkertatutkimuksesta on kyse silloin, jos tutkija käyttää aineistonaan erilaisia ihmisen elämää kokonaisvaltaisesti kuvaavia dokumentteja tarkastellakseen entistä syvällisemmin yksittäisen ihmisen tai ihmisryhmän elämän luonnetta ja merkitystä. Koska ihmisten elämä on osa kulttuuria, voidaan elämäkertatutkimuksen avulla saavuttaa uutta ymmärrystä laajemminkin koko kulttuurista. (Erben 1998, 4) Jokaisella elämäkertatutkimuksella on tämän lisäksi oma spesifi tavoitteensa, esimerkiksi niiden reittien tutkiminen, joiden kautta kehitytään opettajiksi, lääkäreiksi, tai

näyttelijöiksi. Esimerkiksi Antikaisen (1995) kasvatussociologisessa tutkimuksessa, josta oma ajatteluni on saanut paljon aineksia, erityisenä tavoitteena on tutkia oppimisen merkitystä suomalaisten ihmisten elämässä ja kuvata merkittäviä oppimiskokemuksia elinikäisen oppimisen näkökulmasta (projektista lisää. Ks. Huotelin 1992, Antikainen et al. 1996).

Elämäkertatutkimuksessa keskeisiä käsite-eroja on tehty sen välillä, käyttääkö tutkija omaelämäkertoja, kokoako hän haastatellen elämäntarinoita vai pyrkiikö hän liittämään aineistonsa vahvasti koko kontekstiin, jolloin kyse on elämänhistorioista (Goodson 1992). Viime kädessä kuitenkin jokainen tutkija luo itse oman narratiivisen metodinsa toisten tutkijoiden viitoittaman tien pohjalta. Hän kehittää oman tapansa elämäkokonaisuuden kirjon tavoittamiseen siten, että hänen tuottamansa teksti houkuttelee lukijaa ja saa aikaan sijaiskokemuksia, tunteita, että on itse ollut mukana kyseisen ihmisen elämässä. (vrt. Conle 2000)

Narratiivisen ja elämäkerrallisen opettajatutkimuksen taustalla olevat teoreettiset lähtökohdat tulevat esiin siinä kirjallisuudessa, johon eri tutkijat viittaavat. Tuoreessa katsauksessa Conle (2000) kertoo oman laitoksensa narratiivisen tutkimuksen tarinan. Luetuimpia teoreetikoita ovat olleet Dewey, Polanyi, Schwab, McIntyre, Carr ja Polkinghorne. Tutkimusryhmässämme Gudmundsdottir (2000) lähtee kulttuurihistoriallisesta toiminnan teorian traditiosta viitaten usein vygotkilaiseen ajatteluun. Gudmundsdottir on toimittanut narratiivista tutkimusta käsittelevän teemanumeron opettajatutkimuksen keskeiseen aikakauslehteen ja kirjoittanut aiheesta artikkelin uuteen opetuksen tutkimuksen käsikirjaan. (Gudmundsdottir 1997, 2000) Ryhmämme muut kansainväliset teoreetikot Freema Elbaz (1997, 2000) ja Geert Kelchtermans (1994) ovat myös vieneet eteenpäin narratiivis-biografisen opettajatutkimuksen teoriaa ja metodeja.

Narratiivisen tutkimuksen voima on sen todentunnussa (Heikkinen, Huttunen, Kakkori 2000). Tällaisen tutkimuksen uskottavuus ei pohjaudu perusteluihin ja väitelauseisiin vaan sen kykyyn vakuuttaa lukija ja saada hänet eläytymään tarinaan ja kokemaan sen todentunnun. Tutkimuksen lukemisen jälkeen parhaimmillaan jotain on toisin kuin aikaisemmin sekä lukijan että tutkijan maailmassa.

Lähteet

*Viisi keskeistä lähdetä merkitty **

Antikainen, A., Houtsonen, J., Huotelin, H. & Kauppila, J. 1995. In Search of the Meaning of Education: the case of Finland. *Scandinavian Journal of Educational Research* 39, 4, 295-309.

Antikainen, A., Houtsonen, J., Kauppila, J. & Huotelin, H. 1996. *Living in a Learning Society. Life histories, Identities and Education. Knowledge, Identity and School Life Series: 4* London: Falser.

Arminen, I. 1994. *Elämäkerrat etnometodina*. Helsinki: Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste 188.

Bertaux, D. 1981. From the Life-History Approach to the Transformation of Sociological Practice. In Bertaux, D. (ed.) *Biography and Society. The Life-history Approach in the Social Sciences*. London: Sage, 29-45.

Bruner, J. 1986. *Actual Minds, possible words*. Cambridge: Harvard University Press.
Chamberlayne, P., Bornat, J. & Wengraf, T. 2000. *The Turn to Biographical Methods in Social Science. Comparative issues and examples*. London: Routledge.

*Clandinin, D. J. & Connelly, F. M. 1994. Personal Experience Methods. In Denzin & Lincoln (eds.) Handbook of Qualitative Research. Thousand Oaks: Sage, 413-427.

Conle, C. Narrative inquiry: research tool and medium for professional development. 2000. European Journal of Teacher Education 23, 1, 49-63.

Denzin, Norman, K. 1989. Interpretive Interactionism. Applied Social Research Methods Series Volume 16. London: Sage.

Elbaz-Luwisch, F. 1997. Narrative Research: Political Issues and Implications. Teaching and Teacher Education 13,1, 75-83.

Elbaz, F. 2000. Teachers as Immigrants. Stories of Self and Place. Curriculum Inquiry, In Press

Erben, M. Biography and Research Method. 1998. in Erben, M. (ed.) Biography and Education. A Reader. Social Research and Educational Studies Series: 19. London: Falmer, 4-17.

Eskola, K. & Laaksonen, P. (toim.) 1998. Rakkaudesta taiteeseen. Kokijoiden ja tekijöiden kertomuksia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Goodson, I., F. 1992. Studying Teachers' Lives: An Emergent Field of Inquiry. In I., F. Goodson (ed.) Studying Teachers' Lives. London: Routledge, 1-17.

Gudmundsdottir, S. 1997. Introduction to the Theme Issue of " Narrative Perspectives on Research on Teaching and Teacher Education." Teaching and Teacher Education 13, 1, 1-3.

*Gudmundsdottir, S. 2000 (in press). [Narrative research on practice](#). In V. Richardson (ed.), Fourth Handbook for Research on Teaching, Washington DC: American Educational Research Association.

Heikkinen, Hannu. L. T. 2000. Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito. Jyväskylän yliopisto Väitöskirjan käsikirjoitus..

Heikkinen, Hannu. L. T., Huttunen, R & Kakkori, L. 1999. " Ja tämä tarina on tosi..." Narratiivisen totuuden ongelmasta. Tiedepolitiikka 25, 4, 39-52.

*Huotelin, H. 1992. Elämäkertatutkimuksen metodologiset ratkaisut: Esimerkkitapauksena " Koulutuksen merkitystä etsimässä "-projektin menetelmälliset valinnat. Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia.

Hänninen, V. 1999. Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 696.

Ihanus, J. 1999. Minäkertomukset. Teoksessa Ihanus, J. (toim.) Kulttuuri ja psykologia. Helsinki: Yliopistopaino, 241-259.

Jokinen, E. 1996. Väsynyt äiti. Äitiyden omaelämäkerrallisia esityksiä. Helsinki: Gaudeamus.

Järvelä, M. "Why Hath This Lady Writ Her Own Life...?". Auto/biography from Feminist Perspectives. *Nothern Gender Studies* 2. Universities of Oulu and Lapland.

*Kelchtermans, G. 1994. Biographical Methods in the Study of Teachers' Professional Development. In Carlgren, I., Handal, G. & Vaage, S. (eds.) *Teachers' Minds and Actions: Research on Teachers' Thinking and Practice*. London: Falmer, 93 -107.

Langness, 1965. *The Life History in Antropological Science*. New York.

Lejeune, P. 2000. Omaelämäkertaa määrittämässä. Teoksessa Linko, M., Saresma, T. & Vainikkala, E. (toim.) *Otteita kulttuurista. Kirjoituksia nykyajasta, tutkimuksesta ja elämäkerrallisuudesta*. Katarina Eskolan juhlaKirja. Jyväskylän yliopisto. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 65, 345-361.

Lipponen, L. 1999. Kertomus kulttuurisesti suuntautuneen psykologian ydinmetaforana. Teoksessa Ihanus, J. (toim.) *Kulttuuri ja psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino, 49-74.

Nykyri, T. 1998. *Naisen viha*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Mazzarella, M. 1997. Oman elämän kirjoittamisesta - ja muiden. Teoksessa Eskola, K. & Peltonen, E.(toim.) *Aina uusi muisto*. Jyväskylän yliopisto. *Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja* 54 , 25-36.

Ollila, A. (ed.) *Historical Perspectives on Memory*. Helsinki : Suomen historiallinen seura.

Pentikäinen, J. 1971. *Marina Takalon uskonto*. Uskontoantropologinen tutkimus. Forssa: Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 299.

Pohjola, K. 1999. *Naisten salaiset maailmat*. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Polkinghorne, D., E. 1995. *Narrative Configuration in Qualitative Analysis*. *Qualitative Studies in Education* 8, 1, 5-23.

Rahikainen, M. 1996. *Matkoja moderniin. Lähikuvia suomalaisten elämästä*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Richardson. L. 1994. *Writing. A Method of Inquiry*. In Denzin & Lincoln (eds.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks: Sage, 516-529.

Roos, J. P. & Hoikkala, T. 1998. *Esipuhe*. Teoksessa Roos, J. P. & Hoikkala, T. (toim.) *Elämänpolitiikka*. 2000-luvun kirjasto. Tampere: Gaudeamus, 7-19.

Roos, J. P. 2000. Eurooppalainen elämä: suuria ja pieniä totuuksia. Esitelmä Eurooppalainen elämäntarina-seminaarissa Kärämäellä 21-22.7.

Saarenheimo, M. 1997. *Jos etsit kadonnutta aikaa*. Tampere: Vastapaino.

Sheridan, D. 2000. Jälkipolville kirjoittaminen: elämäntarinat, arkistot ja joukkohavainnot. Esitelmä Eurooppalainen elämäntarina - seminaarissa 21-22.7.Kärämäellä.

Sintonen, T. 1999. Etninen identiteetti ja narratiivisuus. Kanadansuomalaiset miehet elämänsä kertojina. Jyväskylän yliopisto: SoPhi.

Smith, L. M., Kleine, P., F., Prunty, J., J. & Dwyer, D. C. 1986. Educational Innovators: Then and now. London: Falmer.

Sparkes, A. C. & Silvennoinen, M. (eds.) 1999. Talking bodies. Jyväskylä: SoPhi.

Syrjälä, L. 1990. Yksilön merkitys koulun kehittämistoiminnassa. Touko Voutilainen ajattelijana ja rehtorina. Oulun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 68.

Syrjälä, L., Estola, E., Mäkelä, M. & Kangas, P. 1996. Elämäkerrat opettajan ammatillisen kasvun kuvaajina. Teoksessa Ojanen, S. (toim.) Tutkiva opettaja 2. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 137-150.

Thompson, P. 1978. The Voice of the Past. Oxford: Oxford University Press.

*Vilkko, A. 1997. Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: SKS.